

ścijańskie pojęcie Boga zagrożone przez gnostycyzm, różne tendencje filozoficzne i nurty zostało przedstawione przez Nowacjana w sposób prosty. Posłużył się prawie 400 cytatami z Pisma Świętego. Należy z wielkim uznaniem przyjąć i wyrazić uznanie tym, którzy przyczynili się do powstania i wydrukowania tej książki. Jest ona bowiem przekonującym świadectwem tego, że także pisarze, których uważa się za kontrowersyjnych uczą nas zarówno jak poznawać Boga jak i Go miłować.

Ks. Grzegorz Jaśkiewicz – Siedlce, WSD

Ks. Tadeusz GACIA, *Metaforyka agonistyczna w literaturze łacińskiej chrześcijańskiego antyku*, Kielce 2007, Wydawnictwo Jedność, ss.279.

Bardzo dobrze został ujęty temat, również pod względem literackim, przejrzysta struktura pracy, jasno sformułowany cel naukowego zadania. Postawienie problemu interpretacyjnego pociągnęło za sobą właściwe rozplanowanie poszczególnych rozdziałów i konsekwencję metodologiczną. Precyzyjnie został wytyczony teren badawczy: dzieła piszących w języku łacińskim starożytnych autorów chrześcijańskich od końca II do poł. V wieku, a więc do czasów św. Augustyna. Z wielkim zatem uznaniem należy przyjąć nową pozycję ks. Tadeusza Gaci. Podjęcie tematu jest logiczną konsekwencją dotychczasowych zainteresowań Autora literaturą wczesnochrześcijańską i publikacji z tego zakresu. Autor poszerza i pogłębia dotychczasowe swoje zainteresowania. Rozprawa ks. Tadeusza Gaci ma charakter studium historycznoliterackiego. Autor koncentruje się na literackich aspektach dzieł łacińskich pisarzy wczesnochrześcijańskich, zajmuje się techniką i stylem. Dysertacja ukazuje, w jaki sposób łacińscy autorzy wczesnochrześcijańscy posługiwali się porównaniami, metaforami i innymi środkami stylistycznymi, które przejęli z agonistyki i ideę, jaką przy ich pomocy wyrażali. Agon jest w analizowanej literaturze przede wszystkim metaforą wyznania wiary podczas prześladowania, ta idea jest podkreślana u wcześniejszych autorów, ci późniejsi stosują go jako metaforę chrześcijańskiego życia.

Materiał zebrany i dokładnie zanalizowany Autor przedstawił w ośmiu rozdziałach, co wynika z analizy materiału literackiego. W rozdziale pierwszym: „Agonistyka w życiu i tradycji literackiej antyku” (s. 15-55) przedstawił słownictwo zarówno greckie jak i łacińskie związane z agonistyką, ideał agonistyczny i jego reminiscencje w literaturze klasycznej, transformację metaforyki agonistycznej w pismach grecko-żydowskich i najstarszej literaturze łacińskiej, wreszcie obecność odniesień do agonistyki w łacińskiej literaturze wczesnochrześcijańskiej, co umożliwiło mu przejście do analiz, które są przedmiotem kolejnych rozdziałów.

W rozdziale drugim: „Terminy, wyrażenia i peryfrazy związane z agonistyką ilustrujące publiczne wyznanie wiary” (s. 56-77). Autor wziął pod lupę filologa terminy (*agon*, *certamen*, *certare*, *lucta*, *luctatus*, *luctamen*, *conluctatio*, *luctari*,

conluctari, reluctari), wyrażenia i parafrazy, które są metaforami publicznego wyznania wiary chrześcijan, zwłaszcza przez męczeństwo.

Podobnie postąpił w trzecim rozdziale: „Określenia zawodników, form współzawodnictwa i organizatorów zawodów jako metafory wyznania” (s. 78-103), wziął pod uwagę metafory odnoszące się do publicznego wyznania wiary składanego przez chrześcijan (*athleta, palaestes, pycta, pammacharius, pupil, pancratia-stes, stadium, palaestra, munus gladiatorium, spectaculum, agonotheta, epistates, xytarches, lanista, munerarius, agonis praeses, editor spectaculi, praesul certaminis*, i inne). Punktem wyjścia dla znakomicie przedstawionej analizy jest dla Autora zawsze konkretny termin.

Kolejny rozdział czwarty: „Metafory nagrody za zwycięstwo w publicznym agonie chrześcijanina” (s. 104-129), poświęcony został metaforyce zwycięstwa agonistycznego. Męczeństwo jest porównywane do agonu: chrześcijanin bierze udział w zawodach wiary i poprzez męczeństwo odnosi zwycięstwo. Najczęstszymi metaforami zwycięstwa są terminy *corona, palma, laurus, bravium*.

Rozdział piąty: „Terminy, wyrażenia i peryfrazy ilustrujące duchowy agon chrześcijanina” (s. 130-154) jest paralelny do rozdziału drugiego. Autor przedstawia w nim te same terminy i sformułowania, co w rozdziale drugim, ale funkcjonują one jako metafory życia chrześcijańskiego, zwłaszcza wysiłku duchowego, wewnętrznej walki człowieka.

Kolejny rozdział szósty: „Określenia zawodników, form współzawodnictwa i organizatorów zawodów w odniesieniu do agonu duchowego” (s. 155-172) jest równoległy do rozdziału trzeciego. Określenia przedstawione w rozdziale trzecim jako metafory publicznego wyznania wiary, w tym rozdziale są metaforami życia chrześcijańskiego ujmowanego w aspekcie walki duchowej, wyzbywania się wad i wzrastania w cnotach.

Rozdział siódmy: „Metafory nagrody za zwycięstwo w agonie duchowym” (s. 173-196) jest paralelny do rozdziału czwartego. Metaforami za zwycięstwo w agonie duchowym są: *corona, palma* i *bravium*.

Wreszcie ostatni rozdział pracy – ósmy: „Leksykalna ciągłość metaforyki agonistycznej i jej transformacja semantyczna” (s. 183-196) stanowi ciekawe zestawienie wniosków wynikających z pracy. W zakończeniu pracy (s. 197-198) Autor raz jeszcze sumuje wyniki badań i uogólnia efekty analiz autorów łacińskich wczesnego chrześcijaństwa badanych pod aspektem obecności metafor agonistycznych stwierdzając, że agon jest metaforą publicznego wyznania wiary chrześcijanina, w szczególności męczeństwa i metaforą życia chrześcijańskiego ujmowanego od strony duchowej człowieka. Autor nasz stwierdza, że łacińska literatura wczesnochrześcijańska daje pewien wzorzec doskonałego życia chrześcijańskiego, który określa mianem wczesnochrześcijańskiego ideału agonistycznego. Kiedy ustają prześladowania, chrześcijańskim agonem staje się walka z pokusami i grzechem, wewnętrzny rozwój i chrześcijańskie dziewictwo *propter Christum*. Metafory agonistyczne u pisarzy wczesnochrześcijańskich są świadec-

twem kulturowej ciągłości antyku. Pracę ubogaca aneks (s. 199-232) dołączony dla lepszego zrozumienia toku analiz, a odnoszący się do przypisów.

A zatem układ pracy jest jasny, dokładnie podzielony, co rzuca się w oczy już przy spisie treści, a także stanowi ułatwienie dla czytelnika, dostarczając pomocy wobec bogactwa materiału zawartego w rozprawie. Uderza przejrzystość i jasność przekazu. Język pracy jest prosty i logiczny. Racjonalna treść jest komunikatywna. Autor swobodnie porusza się w źródłach i opracowaniach, przedkłada własne poglądy, które są owocem wieloletnich studiów i przemyśleń: ks. Tadeusz Gacia jest wielkim erudytą. Pracę cechuje wysoki poziom, wyrażający się we wszechstronnym i wnikliwym wykorzystaniu materiałów źródłowych oraz twórczym spożytkowaniu literatury i w wyciąganiu trafnych wniosków. Dysertacja ks. Tadeusza Gaci stanowi ważny wkład do badań naukowych nad metaforyką agoniistyczną w literaturze łacińskiej chrześcijańskiego antyku. Ukazuje ona również, że autorzy wczesnochrześcijańscy należeli do ludzi wykształconych pod względem literackim. Można rzec, że po przyjęciu chrześcijaństwa nadal korzystali z wiedzy zdobytej w szkołach greckich i rzymskich. Praca ks. Gaci jest twórczym studium nad wpływem kultury grecko-rzymskiej na literaturę chrześcijańską; chrześcijaństwo wypełniało stare formy nową treścią.

Podsumowując recenzję rozprawy chciałbym raz jeszcze podkreślić jej rzetelny poziom naukowy: we wszystkich analizach sprawdza się dojrzałość naukowa Autora, odpowiedzialność za ferowane sądy zawsze w oparciu o tekst łacińskiego oryginału i umiejętne posługiwanie się literaturą naukową. Sama zaś praca jest na wskroś nowatorska. Stanowi bowiem opracowanie w pełni oryginalne, nie mające wzorca ani w literaturze polskiej, ani światowej, a mimo to dojrzałe. Ze względu na dobry warsztat naukowy, kompetentne opracowanie tematu i praktyczną przydatność problemu, dysertacja ta zasługuje na szczególne uznanie. Analizy ks. Tadeusza Gaci stanowią istotny wkład do badań nad obecnością kultury antycznej u autorów wczesnochrześcijańskich.

Ks. Augustyn Eckmann – Lublin, KUL

GIOVANNI CLIMACO, *La Scala del Paradiso*, introduzione, traduzione e note a cura di Rosa Maria Parrinello, *Letture Cristiane del primo millennio* 41, Milano (Pauline) 2007, ss. 633.

Przekład Giovanni Climaco, *La Scala del Paradiso* jest starannie opracowanym nowym tomem w serii *Letture Cristiane del primo millennio*. Tłumaczenia dokonała Rosa Maria Parrinello, która prowadzi zajęcia na Uniwersytecie w Turynie zajmując się historią monastycyzmu późnoantycznego oraz bizantyjskiego. Główną część książki stanowi włoski przekład *Drabiny do nieba* Jana Klimaka (VI/VII wiek), oparty na greckim tekście edycji Mathew Radera z 1633 r., przedrukowanym przez J.P. Migne'a w *Patrologia Graeca* (PG 88); jest to jedno z trzech najbardziej solidnych i dostępnych wydań tego tekstu, bo ciągle brakuje